

УДК 351.851:316.343.32-053.6

О. Шиян

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА З ПИТАНЬ ФОРМУВАННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Висвітлено сучасні проблеми формування і збереження здоров'я молоді через комплекс напрямів у процесі глобалізації. Здійснено аналіз змісту і обсягу цих напрямів у контексті освітньої політики з питань формування здорового способу життя молоді на основі наукових праць та офіційних документів щодо досліджуваної проблеми.

Ключові слова: освітня політика, молодь, здоровий спосіб життя, глобалізація.

Зміни, які передбачає глобалізація, стосуються всіх аспектів нашого життя, зокрема здоров'я населення планети і його збереження. Науковці визначають нові чинники ризику для здоров'я, прояв яких спостерігається на глобальному рівні. Занепокоєність світової спільноти та усвідомлення ролі державної політики у подоланні нагальних проблем людства підтверджується міжнародними документами, такими як “Політика досягнення здоров'я для всіх у XXI столітті”, де зазначено, що всі держави – члени Євро бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ), зокрема Україна, повинні здійснювати політику формування здорового способу життя населення [1].

Україна не перебуває осторонь зазначених процесів. Підтвердженням цього є прийнята у 2001 р. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., у якій серед пріоритетів державної політики розвитку освіти визначено пропаганду через освіту здорового способу життя.

Освіта покликана відігравати особливу роль завдяки своїй спроможності забезпечувати навчання як різних груп населення впродовж усього життя, так і фахівців різних галузей на усіх етапах їх професійної діяльності [2]. З огляду на це, актуальною, на нашу думку, є необхідність аналізу освітньої політики з питань формування і збереження здоров'я молоді у контексті складових процесу глобалізації.

Для створення науково обґрунтованої системи уявлень про загальні закономірності розвитку державної освітньої політики формування у молоді здорового способу життя в Україні першочергову цінність має характеристика глобальних тенденцій, вияв та аналіз найважливіших інваріантів розвитку цієї складової державної політики у світі.

Здійснений аналіз документів, матеріалів та рекомендацій Ради Європи, ВООЗ свідчить про значний інтерес об'єднаної Європи та визнання пріоритетності щодо освітньої політики з питань формування у молоді мотивації до здорового способу життя (далі – ЗСЖ). Мадридська конференція міністрів охорони здоров'я Європейських країн (1981 р.) визнала освітній напрям пріоритетним для збереження і зміцнення здоров'я населення. Згідно з Оттавською Хартією (ВООЗ, 1986 р.), освіта зі ЗСЖ – інтегральна частина політики промоції здоров'я, покликана зменшити соціальні, економічні, довкільні нерівності [3]. Комітет експертів Ради Європи щодо критеріїв запобіжної політики і просування здоров'я (Страсбург, 1998 р.) визначає

промоцію здоров'я як просування добробуту та запобігання (або зменшення імовірності) захворювань чи погіршення здоров'я [4]. У такому документі, як "Доповідь про світовий розвиток 2007: Проблеми молодого покоління у контексті розвитку" особлива увага присвячена п'ятьом перехідним етапам, у рамках яких відбувається розвиток молоді, що формують її людський капітал. Серед них вагоме місце займає збереження здоров'я молоді та вироблення навичок здорового способу життя [5].

Значна увага зарубіжних педагогів спрямована на дослідження проблем освіти з питань здоров'я і здорового способу життя молоді (Л. Татарникова [6], А. Бедворс, Д. Бедворс [7], К. Тоунз [8]).

Серед українських вчених, що займаються зазначеною проблематикою, необхідно назвати таких, як: О. Яременко, О. Вакуленко, Ю. Галустян [9], О. Худоба, О. Шиян [10]. Проблему здоров'я та поведінкових орієнтацій учнівської молоді вивчали О. Балакірева, Н. Рингач, Р. Левін [11].

У останні десятиліття зріс інтерес науковців до проблеми глобалізації та її впливу на освітню політику держав. Праці Т. Біркланда [12], Я. Калоуса, Й. Стосека, А. Весели [13], Ф. Раймерза [14], М. Фуллана [15] присвячено аналізу державної освітньої політики у контексті глобальних змін. Глобалізація, на думку дослідників освітньої політики, є складним комплексом напрямів і рухів, важливих для розвитку суспільства: людей, які мігрують; поширення інформації; виробництва й розподілу; фінансових ресурсів; думок та ідей. Зміст і обсяг цих складових впливає не тільки на те, що ми вчимо, а й на те, як ми вчимо і як ми використовуємо вивчене [16]. Врахування цих тенденцій дуже важливе для формування освітньої політики з питань ЗСЖ молоді.

Невирішеним раніше питанням залишається аналіз освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді через призму комплексу напрямів процесу глобалізації.

Мета дослідження – аналіз освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді у контексті глобалізації.

У нашому дослідженні ми здійснили аналіз напрямів глобалізації з урахуванням сучасних проблем молодого покоління.

Перший напрям стосується міграції різних верств населення (робітники, біженці, студенти, туристи тощо). Ці особи є носіями інформації щодо способу життя, звичок, традицій. Ця інформація не завжди науково обґрунтована, корисна або легальна, проте має вплив на молодь. Окрім того, саме молодь становить значну частину мігрантів, оскільки міграція розширює можливості до працевлаштування. Імовірність міграції в іншу країну досягає максимуму серед молоді віком 16 – 25 р. Важливо зауважити, що молодь становить непропорційно більшу частку мігрантів у світі, до того ж часто і найбільшу частку тих, що повертаються. Попри зазначене, серед молодих людей існує висока імовірність удаватися до незаконної міграції, що робить їх більш уразливими для торговців людьми, аніж осіб старших вікових категорій А це, своєю чергою, посилює ризик, що нелегальні мігранти можуть бути носіями багатьох захворювань, зокрема тих, що набули соціального значення. Інформаційні освітні програми для молоді спрямовані на попередження поширення інфекційних захворювань та скорочення торгівлі людьми, здатні пом'якшити пов'язані з міграцією ризики. Водночас, процес міграції має і позитиви. Він розширює можливості до отримання освіти, особливо вищої, за рахунок тих, що навчаються за кодоном та тих, що навчаються на Батьківщині, за матеріальної

підтримки родичів, що мігрували. Відповідно, ці особи отримують більше науково обґрунтованої, достовірної інформації, зокрема щодо здоров'я і його збереження та стають її носіями.

Другий характерний напрям глобалізації – це поширення інформації із використанням новітніх технологій. Науково обґрунтована інформація щодо здоров'я та ЗСЖ поширюється через науково-методичну літературу, навчальні програми тощо. Молоді люди мають значний доступ до сучасних світових інформаційних мереж. Однак база знань молодих людей, необхідна для інформованого прийняття рішень, часто виявляється недостатньою. Для багатьох молодих людей пошук власної індивідуальності в сукупності з обмеженим часовим інтервалом і недостатньою інформованістю призводять до того, що вони в порядку експерименту займаються діяльністю, небезпечною для їх здоров'я. Скорочення рівня ризику для молоді вимагає, щоб вона володіла відповідною інформацією і можливостями приймати і виконувати рішення. Заходи освітньої політики можуть відіграти значну роль у наданні молодим людям допомоги в управлінні ризиками, особливо у тому випадку, коли ці заходи підвищують рівень інформованості молоді щодо довготермінових наслідків їх сучасної поведінки. Також, за результатами опитувань молоді, провідним носієм доступної наукової інформації з питань ЗСЖ для підростаючого покоління залишається школа, що свідчить про виняткову роль державної освітньої політики щодо формування ЗСЖ молоді.

Третій напрям відображає вплив виробництва й розподілу на зміни організації, стандарту життя й розподілу багатства. Зміна стандарту життя й розподілу багатства, очевидно, впливає на вибір способу життя та можливості і мотивацію до ведення ЗСЖ. Несформована мотивація до ЗСЖ у молоді може обернутися втратою покоління у світовому масштабі. Рівень доходу сім'ї може також бути стримуючим чинником для дотримання правил ЗСЖ. Забезпечення харчуванням і послуги з охорони репродуктивного здоров'я належать до найважливіших інвестицій у капітал людства, готують молодь до ролі наступного покоління здорових батьків. Водночас, коли окремі країни намагаються задовольнити ці потреби, у глобальній світовій економіці існує попит на передові технічні і поведінкові навички, особливо ті з них, які формуються у віці від 15 до 24 років. У цій галузі заходи державної політики повинні бути спрямовані на якість і актуальність освіти шляхом корекції навчальних планів старших класів загальноосвітніх шкіл у напрямі розвитку навичок практичного мислення і поведінки.

Четвертим напрямом є рух фінансових ресурсів. Окрім фінансових ресурсів, які перебувають в обігу поза контролем уряду, є контрольована частка, яка виділяється на впровадження державної політики розвитку галузей, але і її використання часто неефективне. Так у "Звіті Лалонда" доведено, що, незважаючи на щорічне збільшення фінансування медицини, наявне усе більше зростання матеріально-технічних, наукових, кадрових, фінансових та інших ресурсів, задіяних у національній системі охорони здоров'я, показники здоров'я населення країни не покращуються адекватно щодо цих внесків. Було запропоновано створення спеціальної державної структури відповідальної за формування ЗСЖ населення, що потребувало спрямованого руху фінансів. На сьогодні здоров'я кожної людини залежить від гуманного суспільства і його економічних ресурсів, власне тому необхідно забезпечити пошуки форм і методів забезпечення здоров'я, незалежно від альтруїстичних бажань і економіки суспільства. А це вимагає змін і у підходах до

освітньої політики з питань здорового способу життя. Ця інформація не залишилася в межах однієї держави, а була оприлюднена для широкого загалу громадськості.

П'ятий напрям глобалізації передбачає обмін думками й ідеями. Яскравим прикладом, на нашу думку, дій у цьому напрямі є думки й ідеї, які пропагують телевізійні програми, відео- й телефільми, музика, книжки і журнали, а також висловлюють під час розмов і формального спілкування, що можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на спосіб життя молоді, розвиток його здоров'язберігаючої компоненти. Відомо, що багато захворювань пов'язані із соціальними причинами. Через школи, бібліотеки, радіо і телебачення можна сформувати і геніїв, і моральних виродків. Деспотичні суспільства не тільки орієнтовані на формування таких виродків, але можуть спотворити уявлення про біологічне здоров'я. Наслідки висновків, що зроблені на основі недостатньої чи недостовірної інформації, внаслідок “викривлень” в інформаційному потоці, можуть бути дуже суттєвими. Молодь повинна вміти оцінювати інформацію, до того ж у зростаючих об'ємах із урахуванням Інтернету, і обдумувати наслідки своїх дій. Здатність обробляти інформацію починає розвиватися у ранній період шкільного навчання. Однак міжнародні дослідження свідчать, що багато освітніх систем не досягають поставленої перед ними мети.

Значна роль у цьому процесі належить поширенню й обговоренню документів щодо спільних глобальних проблем. У контексті нашого дослідження значний інтерес становлять міжнародні документи, які стосуються необхідності конкретних дій із боку урядів щодо підтримки освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді. Узагальнені пріоритети цієї діяльності визначені Основами політики досягнення здоров'я для всіх у XXI ст. у Європейському регіоні. Правовою базою світової освітньої політики з питань ЗСЖ молоді на сучасному етапі формувалась з урахуванням Оттавської хартії за здоровий спосіб життя; Джакартської декларації з питань пропаганди здорового способу життя; Рекомендації №R(82)4 “Про попередження проблем, пов'язаних з алкоголем, зокрема серед молоді”; Рекомендації №R(82)5 “Про попередження наркотичної залежності та особливу роль освіти з питань охорони здоров'я”; Рекомендації №(88)7 Комітету міністрів Ради Європи “Про освіту з питань охорони здоров'я в школі та роль і підготовку вчителів”; Рекомендації щодо здійснення політики та стратегій ВООЗ/ЮНЕЙДС із профілактики та боротьби з хворобами, що передаються статевим шляхом (1997 р.); Дакарської рамкової політики на підтримку дії “Концентрація ресурсів на дійовості програм здоров'я в школі”.

Значний вплив на освітню політику з питань ЗСЖ молоді у сучасних умовах мають документи, творені за останнє десятиріччя спільними зусиллями міжнародних таких організацій: ВООЗ, Організація об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (далі – ЮНЕСКО), Дитячий фонд організації об'єднаних націй (далі – ЮНІСЕФ), Міжнародна освіта, Об'єднана програма ООН по ВІЛ/СНІДу ЮНЕЙДС та Центру розвитку освіти, що були зосереджені на відстоюванні інтересів, започаткуванні та посиленні шкільної політики зі створення безпечного, здорового, всеохопного середовища навчання зі справедливим доступом до ресурсів. Серед них: “Зменшення поширеності гельмінтних інфекцій” (1996 р.), опубліковане ВООЗ із метою допомогти міністерствам охорони здоров'я і освіти впроваджувати політику, забезпечення навчання ЗСЖ на основах розвитку життєвих навичок, створення здорового середовища та надання послуг у сфері шкільного здоров'я. Спільними зусиллями міжнародних організацій з метою допомогти особам

здійснювати адвокацію на користь зусиль із сприяння здоровому способу життя підготовані такі документи: “Здорове харчування” ВООЗ, FAO, Міжнародна освіта (1998 р.); “Профілактика ВІЛ/СНІДу/ПСПШ та взаємопов’язаної дискримінації”; “Профілактика паління: відповідальність шкіл сприяння здоров’ю” ВООЗ, ЮНЕСКО, ЮНЕЙДС, Міжнародна освіта (1999 р.). Із метою допомоги посадовим особам у подоланні проблем у 2003 р. були опубліковані: “Створення середовища, що підтримує емоційне та соціальне благополуччя: відповідальність шкіл сприяння здоров’ю та шкіл дружніх до дитини”; “Сімейне життя, репродуктивне здоров’я та популяційна освіта: важливий обов’язок шкіл сприяння здоров’ю” (ВООЗ, ЮНЕСКО, Центр розвитку освіти) [17].

Хоча зазначені документи не мають статусу міжнародних договорів, але мають універсальне спрямування, не треба їх недооцінювати, бо у них висловлена певна позиція значної кількості держав, що засвідчує глобальність проблеми.

Українське законодавство у сфері охорони прав дитини, збереження здоров’я та забезпечення ЗСЖ відображає глобальні проблеми. З метою вирішення соціально значимої проблеми запобігання захворюваності шляхом зміцнення здоров’я здорових людей як найвищої цінності, відповідно до Конституції України, прийняті “Основи законодавства України про охорону здоров’я”, Закони України “Про освіту”, “Про фізичну культуру і спорт”, “Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення”, “Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров’я населення”, “Про державні цільові програми”, Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України” № 895 від 19.09.2007 р., резолюції Всеукраїнського форуму “Здорова нація” від 13.09.2007 р. та інші рекомендаційні та нормативно-правові документи.

Висновки

Таким чином, процеси глобалізації впливають на формування освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді більшості держав світу. Складний комплекс напрямів глобалізації необхідно враховувати у стратегічному плануванні державної політики. Вивчення рекомендаційних міжнародних актів дає підстави стверджувати, що у них найбільш повно сформульована сучасна світова концепція освітньої політики сприяння здоровому способу життя, яка ґрунтується на універсальних міжнародно-правових нормах. У нормативно-правових та урядових документах України, що стосуються загальних питань державної політики щодо збереження здоров’я молоді, зокрема у сфері державної освітньої політики із питань ЗСЖ, знайшли відображення глобальні проблеми.

У подальших дослідженнях плануємо проаналізувати механізми багатосекторальної співпраці, що має на меті підвищення ефективності реалізації впровадження сучасної державної політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді України.

Література

1. Здоровье-21: Основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ: введение [Текст] / ВОЗ (ЕРБ). — Копенгаген : [б. и.]. — 1998. — №5. — С. 3.
2. Навички заради здоров’я. — К. : ВКТФ “Кобза”, 2004. — 123 с. — (Інформаційна серія ВООЗ “Здоров’я в школі” / документ 9. 2, 4).

3. Піндер Л. Новий погляд на структуру: вивчення становища щодо розвитку політики пропагування здоров'я в Канаді / Л. Піндер // Пропагування здоров'я [Текст]. — Оксфорд : Видавництво Оксфордського університету, 1988. — № 2. — С. 205—212.
4. Final Report [Text] / [Committee of Experts on Criteria for Preventative Policies and Health Promotion]. — Strasbourg [s. n.], 1998. — P. 3—5.
5. Проблемы молодого поколения в контексте развития: обзор [Текст] : докл. о мир. развитии 2007. — Вашингтон : Всемирный Банк, 2007. — 26 с.
6. Татарникова Л. Г. Педагогическая валеология. Генезис. Тенденции развития [Текст] / Л. Г. Татарникова. — СПб. : Петроградский и К, 1997. — 416 с.
7. Bedworth A. The Profession and Practice of Health Education [Text] / A. Bedworth, B. Bedworth. — [S.p.] : Brown Publishers, 2001. — 472 p.
8. Tones K. The Power to Choose: Health Education and the New Health, Health Education Unit [Text] / K. Tones. — S.p. : Leeds Polytechnic, 1990. — P. 11—14.
9. Формування здорового способу життя молоді: проблеми і перспективи : навч. посіб. для слухачів курсів підвищення кваліфікації держслужбовців [Текст] / [О. Яременко, О. Балакірева, О. Вакуленко та ін.]. — К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2005. — 207 с.
10. Шиян О. Удосконалення багатосекторального підходу до профілактики ВІЛ-інфекції / СНІДу та наркоманії на прикладі Львівської області [Текст] : навч. наук. вид. / О. І. Шиян, О. В. Худоба. — Львів : Добра справа, 2008. — 96 с.
11. Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді [Текст] : монографія / [О. М. Балакірева, Н. О. Рингач, Р. Я. Левін та ін. ; наук. ред. О. М. Балакірева]. — К. : Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2007. — 128 с.
12. Birkland T. A. An Introduction to the Policy Process. Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making [Text] / T. A. Birkland. — N.-Y. : Armonk ; M. E. Sharp, 2001. — 127 p.
13. Educational policy studies in the Czech Republik [Text] / [ed. Jaroslav Kalous, Jiri Stosek, Arnost Vesely]. — Plzen : Vydavatelstvy a nakladatelstvi Ales Cenek, 2007. — 143 p.
14. Фернандо Р. Компетентний діалог: використання досліджень для формування світової освітньої політики [Текст] / Р. Фернандо, Н. Мак-Гінн. — Львів : Літопис, 2004. — 219 с.
15. Fullan M. Change Forces with a Vengeance [Text] / M. Fullan. — London ; N.-Y. : Routledge Falmer ; Taylor and Francis Group, 2002. — 260 p.
16. Фернандо Р. Компетентний діалог... — 219 с.
17. Навички заради здоров'я... — 123 с.

O. Shyyan

EDUCATIONAL POLICY ON FORMING AND SAVING OF THE YOUTH HEALTH IN THE GLOBALIZATION CONTEXT

The contemporary problems of forming and saving of the youth health through the complex directions in the process of globalization are highlighted. Contents and volume of these directions in the context of the educational policy

development in healthy life style promotion among the youth on the base of scientific works and official documents are analysed.

Key words: educational policy, youth, health promotion, globalization.